

Wojciech Starzyński, *Neokartezjanizm fenomenologii francuskiej. Sartre, Merleau-Ponty, Levinas, Henry, Marion*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2014, ss. 304

Tematem monografii Wojciecha Starzyńskiego jest obecność i wpływ filozofii Kartezjusza na współczesną fenomenologię francuską. Kartezjańskie wątki zwane przez niego „drogami” lub „momentami” analizuje w twórczości Sartre’a, Levinasa, Merleau-Ponty’ego, Mariona i Henry’ego. Jak tłumaczy: „fenomenologiczny kartezjanizm, choć zostaje zapoczątkowany przez Husserla, to właśnie swe rozwinięcie i bogactwo uzyskuje w nurcie tzw. fenomenologii francuskiej i staje się jej ważnym wyznacznikiem”¹. Sam Husserl także znajduje swoje miejsce w książce, ponieważ Starzyński rozpoczyna swoje rozważania od analizy obecności kartezjanizmu w pismach Husserla, a następnie przechodzi do opisanie wątków kartezjańskich u wybranych filozofów francuskich. Dzięki takiemu zabiegowi monografia zyskuje czytelny i przejrzysty układ. Każdy rozdział autor rozpoczyna od skrótowego acz rzetelnego i niezwykle cennego wprowadzenia przybliżającemu czytelnikowi aktualny stan badań nad, nie tyle obecnością Kartezjusza w filozofii danego filozofa, ile nad samą twórczością wybranego, francuskiego myśliciela. Szczególnie ważne są tutaj informacje dotyczące badań nad filozofią, szczególnie jej wczesnego okresu, Jean Paula Sartre’a. Autor słusznie zauważa, że na polskim polu badawczym nadal brakuje rzetelnej i dokładnej analizy wczesnych dzieł Sartre’a².

¹ W. Starzyński, *Neokartezjanizm fenomenologii francuskiej*, PAN, Warszawa 2014, s. 11.

² Autor przytacza trzy najważniejsze rozprawy dotyczące filozofii Sartre’a. Są to analizy Hanry Puszko *Szkic o filozofii J.-P. Sartre’a*, Wiesława Gromczyńskiego *Człowiek, świat, rzeczy, Bóg w filozofii Sartre’a*, oraz bodaj na chwilę obecną najlepsza i najrzetelniejsza monografia *W poszukiwaniu straconej syntezy* Małgorzaty Kowalskiej.

Jeśli chodzi o rozdział dotyczący Husserla autor stwierdza, że zagadnienie obecności Kartezjusza w fenomenologii niemieckiego myśliciela jest skomplikowane i problematyczne. Starzyński przybliży zarówno klasyczne, jak i najnowsze interpretacje interesującego go problemu, dokładnie je analizuje i wskazuje słabe punkty. Odwołuje się przy tym do analiz nie tylko tych badaczy, wedle których Kartezjusz miał ogromny wpływ na twórczość Husserla (Becker, Devaux), lecz i do tych, którzy twierdzą, że francuski myśliciel nie miał dla Husserla żadnego znaczenia (Kern, Landgebe). Dzięki zestawieniu i przeanalizowaniu różnych poglądów dotyczących interesującego go zagadnienia udaje mu się określić główne pola badawcze dróg kartezjańskich w fenomenologii: 1) początek filozofii i warunki tego początku 2) zagadnienie *epoche* jako zradykalizowana wersja kartezjańskiego wątpienia 3) *ego cogito* jako punkt wyjścia uniwersalnej nauki.

Po omówionym rozdziale wprowadzającym autor przechodzi do zbadania wątków kartezjańskich u wybranych przedstawicieli fenomenologii francuskiej. Analizę drogi kartezjańskiej u Sartre'a opiera przede wszystkim na wczesnej rozprawie francuskiego filozofa „Transcendencja Ego”, której główną tezą jest przyjęcie założenia (wbrew Husserlowi) o transcendentnym charakterze ego. Autor sięga także do wybranych fragmentów „Bytu i nicości”, zaś osobny podrozdział poświęca na analizę tekstu „Wolność kartezjańska”. Kartezjański moment w twórczości francuskiego myśliciela opiera się na opisie doświadczeń świadomości. Związane są one z teorią przedrefleksyjnego *cogito* i dowodów na istnienie Boga. Zwieńczeniem tych rozważań jest pojęcie wolności kartezjańskiej. U Levinasa droga kartezjańska opiera się na idei nieskończoności oraz koncepcji podmiotowości w relacji z innym. Ciekawym rozdziałem jest ten poświęcony Merleau-Ponty'emu, który często przedstawiany jest jako antykartezjanista. Starzyński zauważa jednak, że francuski fenomenolog bardzo subtelnie nawiązuje do kartezjańskiej sfery jedności duszy i ciała. Dwa ostatnie rozdziały poświęcone są współczesnym przedstawicielom fenomenologii francuskiej. Opierając się na koncepcji kartezjańskiego wątpienia, Michel Henry „wypracowuje rodzaj fenomenologicznej redukcji do podmiotowej immanencji”³. Dzięki takiemu zabiegowi określa pojęcia jak: cielesność, wolność i nieskończoność. Jeśli chodzi o Jena Luca Mariona – obecnie jednego z najwybitniejszych komentatorów dzieł Kartezjusza – autor skupia się na ukazaniu ukrytych wątków kartezjańskich w koncepcji donacji.

³ W. Starzyński, *Neokartezjanizm...*, s. 253.

Pod koniec swoich rozważań autor zwraca uwagę na dwa istotne zagadnienia: 1) próbuje ustalić wspólną płaszczyznę rozważań fenomenologicznych rozwijanych dzięki wpływowi Kartezjusza i 2) zastanawia się w twórczości jakich innych filozofów drogi kartezjańskie występują i jak należałoby je analizować. Jeśli chodzi o pierwszy problem, autor stwierdza, że fenomenologiczny kartezjanizm charakteryzuje się „swoistym postępowaniem redukcyjnym, wzorując się na kartezjańskim wątpieniu, którego celem jest przekroczenie postawy obiektywistycznej i osiągnięcie sfery transcendentalnej subiektywności”⁴. Takie podejście badawcze pozwala na przeanalizowanie na przykład zagadnienia cielesności, świadomości własnego ciała oraz relacji ja-inny. Jeśli chodzi o pozostałe kartezjańskie pola badawcze, na które należałoby zwrócić uwagę, autor wymienia tutaj między innymi nieprzetłumaczone notatki i wykłady Levinasa czy Henry’ego dotyczące Kartezjusza, twórczość innych francuskich myślicieli nieuwzględnionych w niniejszej monografii (Derrida, Ricoeur, Nancy) oraz polski kartezjanizm w XX wieku (Kołakowski, Ingarden, Michalski).

Starzyński w zniuansowany sposób przedstawił obecność momentów kartezjańskich w tekstach współczesnych fenomenologów francuskich. Układ książki jest przejrzysty i spójny. Trudne i skomplikowane treści autor dokładnie objaśnia, często wskazuje też na dodatkową literaturę, która może pomóc zapoznać się z danym tematem dokładniej. Na uwagę zasługuje imponująca bibliografia. Lektura godna polecenia przede wszystkim badaczom zajmującym się fenomenologią i współczesną filozofią francuską.

Marta Agata Chojnacka
Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń
m_chojnacka@o2.pl

⁴ Tamże, s. 287.